

Anne Binderkrantz og Helle Carlsen

Når sammenholdet brydes: splittelser af partier i Danmark¹

Siden 1953 er der sket ni partisplittelser i Danmark. Hovedparten bunder i uenighed om partiets politiske linje, men ikke enhver uenighed fører til sprængning af partiet. Fælles for samtlige splittelser er, at konflikten havde relation til partiets position i folketingsarbejdet. Aktørerne bag splittelserne ønskede enten en samarbejdslinje eller omvendt en kompromisløs kurs. I flere tilfælde fik partisplittelserne følger for Folketingets flertal og regeringens parlamentariske grundlag. Endelig ser det ud til, at sandsynligheden for splittelse øges, hvis det vurderes som realistisk, at det nye parti kan blive repræsenteret i Folketinget.

Dansk og international parlamentsforskning tager ofte partiets eksistens som samlet enhed for givet. Forskningen er optaget af, hvordan partierne – ofte opfattet som enhedsaktører – agerer i forbindelse med valgkampe, lovgivningsprocesser, regeringsdannelse og deslige. Danske forskere fremhæver det stærke partisammenhold, idet partimedlemmer stemmer ens i en meget stor andel af Folketingets afstemninger (Damgaard, 1973; Jensen, 2000; Svensson, 1982; Skjæveland, 1997). Imidlertid forekommer der afvigelser fra partilinjens og alvorlige konflikter i partierne. Undertiden sprænges de, og nye partier opstår som følge af stridigheder i eksisterende partier. Derfor er der grund til at se nærmere på kriser og ”skilsmisser” i partilivet.

Denne artikel undersøger ni partisplittelser, der er sket siden grundlovsændringen i 1953 i Danmark. Ud over den empiriske interesse for at kortlægge forløbet i disse ni tilfælde, forfølger artiklen en teoretisk interesse for, hvilke typer motiver, der driver udbryderne, samt hvilke typer af ydre faktorer, der indgår i deres beslutningsgrundlag. Muligheden for splittelse spiller sandsynligvis en større rolle, end antallet af partisplittelser umiddelbart indikerer. Partiledere vil typisk søge at undgå, at partiet splittes og dermed mister politisk aktive, parlamentarisk indflydelse og vælgermæssig støtte. Alligevel opstår der i alle partier jævnligt politiske eller personlige konflikter. En analyse af de særlige tilfælde, hvor uenigheder ender i splittelse, kan give en bedre forståelse af partilederes og -medlemmers adfærd under interne konflikter.

I et komparativt perspektiv er Danmark blandt de lande, hvor partisplittelser er relativt hyppige (McHale, 1983). Det er derfor interessant at se nærmere på, hvorfor der i Danmark ikke alene har fundet flere partisprængninger sted end i lande som USA og Storbritannien, men også i forhold til de øvrige skandinaviske lande hvis parti- og valgsystemer minder mere om det danske. En analyse af danske partisplittelser kan danne baggrund for overvejelser om, hvilke forhold, der har betydning for antallet af partisplittelser i forskellige lande. I Danmark er der et tilstrækkeligt antal til, at det giver mening at se på fællestrækkene. Artiklen vil således søge at afdække ligheder og forskelle i de omstændigheder, der har ført til partisplittelser

i Danmark. De konklusioner, der drages, må betragtes som foreløbige hypoteser, der kan give afsæt for yderligere afprøvning i et komparativt perspektiv.

Teorier om politikeradfærd

Partisplittelse kan i sagens natur ikke analyseres ud fra et enhedsaktør-perspektiv, men må tage udgangspunkt i de forskellige aktører bag forløbet. I litteraturen er der mange opfattelser af motiverne bag aktørers adfærd – fra simple *rational choice* modeller om egennyttemaksimerende individers adfærd i en institutionsfri verden (Mayhew, 1974; Mueller, 1979) til sociologisk inspirerede teorier, hvor aktøren betragtes som socialiseret ind i en rolle og derfor handler ud fra normer og rutiner (March og Olsen, 1984). En sådan sociologisk tilgang er imidlertid mindre egnet til emnet partisplittelse, der netop er udtryk for et væsentligt normbrud. Rationelt inspirerede teoretikere har forskellige bud på motiverne bag politiske aktørers adfærd. Centralt står ofte en forestilling om, at politikere søger at beholde deres magtposition, og derfor er optaget af at opnå genvalg til parlamentet (se for eksempel Mayhew, 1974). Her tilføjer andre forskere, at politikere ikke udelukkende er interesseret i genvalg, men mere generelt ønsker attraktive poster, og derfor også søger at opnå betydningsfulde poster i henholdsvis partiet, parlamentet og regeringen (Damgaard, 1995: 322; Strøm, 1997: 159-160).

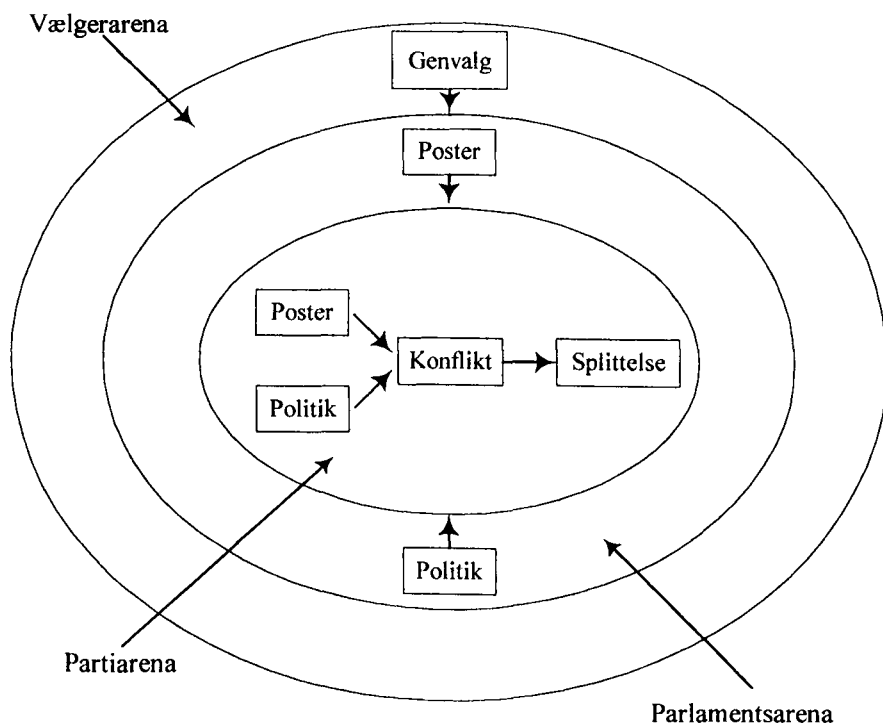
I modsætning til dette syn på politikere som optaget af poster og karriere hæver blandt andre Edward Rubin, at politikere først og fremmest ønsker indflydelse på den offentlige politik. Han kritiserer konventionel *rational choice* teori for at have en reduktionistisk opfattelse af mennesker og peger på, at teoriens syn på politikeres målsætninger er i åbenlys modstrid med de mål, politikere selv peger på som væsentlige (Rubin, 1991: 31). Rubin opererer derfor med et bredere rationalitetsbegreb, hvor politikere primært ønsker indflydelse på den offentlige politik, men derudover kan de have andre mål, heriblandt ønsket om genvalg (Rubin, 1991: 31-36). Såvel det brede som det snævre syn på motiverne bag politikeres adfærd danner udgangspunkt for analysen. Ved at inddrage flere forskelligartede teorier om politikeradfærd – ønsket om at opnå attraktive poster over for ønsket om at have indflydelse på den offentlige politik – kan det gøres til et empirisk spørgsmål, hvilke mål der i konkrete sammenhænge forekommer at være de dominerende.

Politikere må forventes at inddrage forskellige niveauer og arenaer i deres overvejelser. Det gælder ikke blot med hensyn til opnåelse af diverse attraktive poster, men også deres ønske om at påvirke den offentlige politik. Sidstnævnte drejer sig ikke blot om at påvirke udformningen af lovgivningen, men også om at påvirke partiets holdninger samt at opnå vælgernes opbakning som vejen til den folketingsrepræsentation, der er en forudsætning for den direkte politiske indflydelse. George Tsebelis peger i den forbindelse på, at politikere kan ses som aktører, der er involveret i flere, samtidige spil i forskellige arenaer, der er indlejret i hinanden. Den arena, der umiddelbart tiltrækker iagttagerens opmærksomhed, er indlejret i de øvrige arenaer, der alle må med for at få et helhedsbillede af aktørens adfærd (Tsebelis, 1990: 7).

De få teoretikere, der har beskæftiget sig med partisplittelser, inddrager ligeledes flere forskellige forklaringer i deres analyse af fænomenet. Centralt står for

det første partiinterne forhold, dvs. at konkurrerende fraktioner eller politiske uenigheder i partiet tillægges betydning (Kato, 1998: 857; Baker et al., 1993: 420). Hertil kommer motiver og overvejelser, der knytter sig til den parlamentariske arena – for eksempel regerings dannelse og fald (Kato, 1998: 857). Endelig pointeres det, at forventninger vedrørende vælgernes reaktion kan have betydning i splittelsessituationer (Kato, 1998: 866; Cox og Rosenbluth, 1995: 355). På den baggrund kan der opstilles en arenamodel for de forskelligartede hensyn, som indgår i politikeres taktiske og strategiske overvejelser som redskab til at strukturere den empiriske analyse af partisplittelser:

Figur 1. Model til forståelse af partisplittelser

Selve partiet betragtes som den principale arena, hvori splittelsen foregår, dvs. partiet som både ideologisk gruppering, landsdækkende organisation og specifik folketingsgruppe. Med hensyn til partiarenaen er det interessant, om partistriden forud for eller i forbindelse med splittelsen gælder partiets politik eller kamp om centrale poster i partiet. Parlamentsarenaen, herunder overvejelser om samarbejde eller brud med andre partier i opposition eller regering kan have særskilt betydning. Igen kan der skelnes mellem ønsket om indflydelse på Folketingets politik over for mere egennyttige motiver vedrørende parlaments- og regeringsposter. Endelig kan overvejelser i forhold til vælgerbefolkningen, altså vælgerarenaen spille

ind, uanset om politikere i deres ønske om genvalg drives af personlige ambitioner eller ser genvalg som middel til at påvirke den offentlige politik.

Arenabetragtningen vil præge nedenstående således, at der først anlægges et partiinternt perspektiv på de ni splittelser, der undersøges. Dernæst anlægges et bredere folketingsperspektiv på partisplittelserne efterfulgt af en drøftelse af vælgerhensynets rolle. I konklusionen afvejes de forskelligartede motiver og arenaer under et i overensstemmelse med den eklektiske tilgang, der er valgt. Imidlertid rummer denne måde at nærme sig emnet partisplittelse på et kildeproblem. Det er mere legitimt for politikere at angive politiske uenigheder end udsigten til "ben" og poster som bevæggrund for deres handlinger. Problemet søges løst ved at inddrage forskellige kilder og ved at kontrollere, hvilke politiske poster nøgleaktørerne havde forud for og efter splittelserne. Det er også vanskeligt at finde materiale, der direkte viser, om vælgerhensyn har spillet ind, hvorfor drøftelsen heraf bygger på indirekte, kvantitative indikatorer, der tilsammen giver indtryk af vælgerarenaens betydning. Ellers er materialet overvejende af kvalitativ art såsom personlige beretninger fra de involverede parter og videnskabelig sekundærlitteratur. Selv om artiklen peger på visse mønstre i sin behandling af de ni cases, er det ikke muligt at afgøre entydigt hvilken type drivkraft, der udgør den afgørende faktor bag splittelserne. Der indgår derfor et element af skøn ud fra det foreliggende materiale i de konklusioner, der drages. Allerførst vil analysen dog opholde sig ved hvilke kriterier, der i denne sammenhæng anlægges for at afgrænse emnet partisplittelser; navnlig skal det præciseres, hvilke partidannelser, der kan betragtes som et resultat af partisplittelser.

Kriterier for analyse af partisplittelse

En meningsfuld sammenligning af sjældne begivenheder som partisplittelser forudsætter, at de institutionelle rammer for det politiske system er forholdsvis stabile, samt at de oprindelige partier befinder sig i nogenlunde ens situationer. Følgelig behandler artiklen kun splittelser sket efter indførelsen af etkammerssystemet i 1953 og kun splittelser i partier med folketingsrepræsentation. I denne næsten 50-årige periode har der selvsagt været utallige stridigheder i danske politiske partier, men langt hovedparten er forløbet uden, at konfliktens aktører har forladt partiet. I andre tilfælde valgte udbryderne at skifte parti eller at blive løsgængere. Det, der i denne artikel betegnes som en partisplittelse, hvorved forstås, at udbrydere fra et gammelt parti vælger at danne et nyt parti, er altså en tredje, ret sjældne type udfald på konflikter internt i partierne.

I litteraturen gives forskellige bud på, hvornår en organisation kan betragtes som et nyt parti. Gunnar Sjöblom og Giovanni Sartori definerer et parti som en organisation, der opstiller kandidater ved valg til landets repræsentative forsamling (Sjöblom, 1968: 21; Sartori, 1976: 64). Vælges det kun at medregne partier, der opstiller til valg – eller endnu mere restriktivt: kun partier, der når over spærregrænsen – opstår imidlertid metodeproblemer når man skal belyse, om overvejelser vedrørende vælgeropbakning har betydning for partiets splittelse. Sådanne nye partiets forudgående held til at indsamle det nødvendige antal underskrifter til at blive opstillingsberettiget indikerer i hvert fald en vis vælgermæssig opbak-

ning.² Mogens Pedersen foreslår en anden definition af partier, idet han peger på fire barrierer for dannelsen af partier. Først skal en politisk organisation erklære sin hensigt om at deltage i valg; herefter skal der opnås autorisation ved at imødekomme de formelle krav til valgdeltagelse. Den tredje barriere er at opnå repræsentation i den lovgivende forsamling og den fjerde barriere, at partiet opnår at blive relevant i konkurrencen mellem parlamentets partier (Pedersen, 1982: 6-9; Sartori, 1976: 119-125).

For at foregribe det nævnte metodeproblem med vælgerarenaen anvendes den mindst restriktive barriere som kriterium. Analysen omfatter politiske organisationer, der eksplicit søgte at opstille kandidater til folketingsvalg.³ Dermed udelukkes fire tilfælde, hvor et folketingsmedlem brød med sit parti og anmeldte et nyt partinavn, men hvor der ikke dannedes en partiorganisation (Dam, 1997: 159-228; Folketinget, 2001). Desuden udelukkes Socialistisk Arbejdsgruppe og Frihed 2000, som begge inkluderede flere folketingsmedlemmer, men som ikke tilkendegav at ville opstille til folketingsvalg (Christensen, 1999; Dam, 1997: 210-211). Disse seks tilfælde må betragtes på linje med partiuenigheder, hvor udbryderne bliver løsgængere.

Tilbage er herefter et empirisk materiale på ni partidannelser, der har det fællestrek, at de er opstået ved en splittelse i et parti, der var repræsenteret i Folketinget på splittelsestidspunktet. Otte af partierne har desuden passeret autorisationsbarrieren og deltaget i folketingsvalg, men to af de nye partier kom ikke over spærregrensen. Tabel 1 giver en oversigt over artiklens ni partier stiftet på baggrund af en splittelse (kaldet splittelsespartierne) og viser stiftelsestidspunktet samt moderpartiet. Tabellens sidste rubrik viser om og hvornår, de nye partier har opnået valg til Folketinget.

Tabel 1. Oversigt over splittelsespartier, deres oprindelse og folketingsrepræsentation

Splittelsesparti	dannet	moderparti	opnået valg
De Uafhængige	1953	Venstre/Konservative	1960-1966
Socialistisk Folkeparti	1959	Danmarks Komm. Parti	1960-
Fredspolitisk Folkeparti	1963	Det Radikale Venstre	Nej
Liberal Centum	1965	Venstre	1966-68
Venstresocialisterne	1967	Socialistisk Folkeparti	1968-71; 1975-87
Centrum-Demokraterne	1973	Socialdemokratiet	1973-
De Frie Demokrater	1984	Fremskridtspartiet	Nej
Trivselspartiet	1990	Fremskridtspartiet	Nej
Dansk Folkeparti	1995	Fremskridtspartiet	1998-

Splittelserne i partiinternt perspektiv

Nedenfor drøftes de partiinterne begivenheder, der i ni tilfælde førte til, at medlemmer af et parti valgte at drage den yderste konsekvens af uenigheder og danne et nyt parti. Artiklens første eksempel på en partisplittelse skete allerede i 1953 med delvis baggrund i den dengang nye grundlov.

De Uafhængige

Partiet De Uafhængige stiftedes i 1953 af aktive i Venstre og Konservatives bagland – heriblandt den tidligere Venstre-statsminister, Knud Kristensen – som følge af utilfredshed med den daværende koalitionsregering mellem Venstre og Konservative (Dam, 1997: 215). Utilfredsheden skyldtes, at regeringen, der var i mindretal i Folketinget, indgik en række forlig med Socialdemokratiet blandt andet om den nye grundlov. Den konkrete anledning til stiftelsen af De Uafhængige var dette grundlovsforlig. Kritikken af Venstre og Konservative var tillige mere generel, idet De Uafhængige mente, at de to partier burde føre en principfast borgerlig politik og holde sig til partiprogrammerne (Eriksen, 1978: 18-23). Mens der således var tale om uenighed om den generelle politiske linje, er der ikke noget, der tyder på magtkampe i partiorganisationerne (Eriksen, 1978). Da der ikke var folketingsmedlemmer (herefter MF'ere) involveret i splittelsen, kan årsagerne heller ikke findes i kampe om poster i folketingsgruppen.

Socialistisk Folkeparti

I 1959 dannedes Socialistisk Folkeparti efter et langvarigt opgør mellem to fløje i Danmarks Kommunistiske Parti (DKP). Den ene fløj ville fastholde en nær knytning til Sovjetunionens Kommunistiske Parti og bakkede op om Sovjetunionens invasion i Ungarn i 1956, mens den modstående fløj – anført af landsformand Aksel Larsen – ønskede en mere selvstændig dansk linje baseret på realiserbar socialistisk politik. Samtidig var man uenig om partiets struktur, idet Larsen ønskede et opgør med den "demokratiske centralisme", der betyder, at mindretal skal indordne sig under partiets og særligt Centralkomiteens beslutninger (Bille, 1974: 11-13; Kragh, 1976: 49-50; Lund, 1977: 173-180). På en ekstraordinær kongres i 1958 vandt DKP's prosovjetiske fløj, og kort herefter blev Aksel Larsen ekskluderet, da han nægtede at følge kongressens vedtagelser. Derpå stiftedes SF, der tiltrak mange medlemmer og partiafdelinger fra DKP (Bille, 1974: 11-13; Lund, 1977: 181-184). For en overfladisk betragtning kunne det derfor se ud til, at Aksel Larsen dannede SF efter fratagelsen af sin lederpost i DKP for selv at kunne få en ny attraktiv post. Men det er sandsynligt, at han kunne have beholdt posten, hvis han havde indvilliget i at følge flertallets beslutning. Den primære årsag til splittelsen synes altså at være kampen om partilinjen, der tabtes definitivt af Aksel Larsen og hans meningsfæller på kongressen i 1958.

Fredspolitisk Folkeparti

Allerede fra midten af 1950'erne var der udenrigspolitisk uenighed i radikale kredse. Forud for partisplittelsen i 1963 havde uenigheden delt såvel hovedbestyrelsen som folketingsgruppen i to næsten lige store grupper og forårsaget tilbagevendende diskussioner i partiet (Olson, 1985: 19-31). Stridens kerne var tilsyneladende partiets politik snarere end positioner i partiet. Stifterne af Fredspolitisk Folkeparti forsøgte at påvirke de radikales politik blandt andet ved at modsætte sig et forsvarsforlig med partiets regeringspartner, Socialdemokratiet, i 1960 (Kaarsted, 1992: 208). Modstanden medførte ikke væsentlige ændringer i de radikales politik på nationalt niveau. Det indgædede forsvarsforlig samt vrede over Dan-

marks deltagelse i NATO blev den konkrete anledning til dannelsen af et nyt parti (Kaarsted, 1992: 208). Fredspolitisk Folkeparti blev skabt af folk fra Det Radikale Venstres bagland, og hovedstifteren var tidligere medlem af de radikales hovedbestyrelse (Olson, 1985). Selv om ingen Radikale MF'ere deltog i stiftelsen af partiet, lykkedes det at blive opstillingsberettiget, da en MF'er fra SF skiftede parti og anmeldte Fredspolitisk Folkeparti til det forestående folketingsvalg (Olson, 1985: 49). Partiet opnåede dog ikke at komme i Folketinget.

Liberalt Centrum

Liberalt Centrum blev stiftet i 1965 af en gruppe inden for Venstre, som gennem længere tid forgæves havde forsøgt at få partiet til at samarbejde mere hen over midten (Dam, 1997: 189). Den konkrete anledning til partistiftelsen kom, da to af Venstres folketingsmedlemmer (Diderichsen og Westerby) på egne vegne forhandlede med den socialdemokratiske regering og sikrede den flertal til en økonomisk saneringsplan med indførsel af afgiftslove mv. (Kaarsted, 1992: 293-296; Worre, 1970: 170). De to afvigere fra partilinjen blev ekskluderet, hvorefter de dannede Liberalt Centrum som et "handlekraftigt liberalt centrum med samarbejde til både Konservative og Socialdemokratiet" (Diderichsen, 1965b). I modsætning til Venstre skulle Liberalt Centrum ifølge stifterne hverken være et "klasse- eller interesseparti" (Diderichsen, 1965a). Partistifterne ønskede altså primært en anden politisk linje, som de ikke havde kunnet føre igennem inden for partiet Venstre.

Venstresocialisterne

Et længerevarende opgør inden for SF førte i 1967 til oprettelsen af partiet Venstresocialisterne. SF var da støtteparti for en Socialdemokratisk regering ("Det røde kabinet"), hvilket førte til uenighed internt i SF. Fløjen omkring Aksel Larsen lagde vægt på folketingsarbejdet og påvirkningen af regeringens politik, mens kritikerne ønskede en selvstændig linje i forhold til Socialdemokratiet samt større vægt på basisarbejdet i partiet (Mader, 1979: 149). Uroen kulminerede, da seks MF'ere fra SF bragte regeringen til fald ved at stemme imod indefrysningen af dyrtidsportioner (Mader, 1979: 148). Aksel Larsen-fløjen vandt senere et opgør på partikongressen, mens de seks rebeller blev udelukket fra genopstilling og stiftede VS (Mader, 1979: 163-165). Selv om den grundlæggende uenighed angik, om partiet skulle føre en reformistisk, forhandlingssøgende linje eller ej, kan man ikke endegyldigt konkludere, at de seks udbrydere udelukkende var drevet af ideologiske motiver. Samtidig med uenigheden om linjen i forhold til Socialdemokratiet var der nemlig magtkampe indadtil i SF, hvor udbryderfraktionen vendte sig imod Aksel Larsens dominans som parti- og gruppeleder (Worre, 1970: 180).

Centrum-Demokraterne

Centrum-Demokraterne blev grundlagt af en udbryder fra Socialdemokratiet, Erhard Jakobsen. Han kritiserede i begyndelsen af 1970'erne Socialdemokratiet for at være drejet til venstre og anså politikken på en række områder – især bolig-

politikken – for at være forfejlet. Samtidig følte han et interesseløst forhold med de borgerlige partier og ønskede en mere midtsøgende linje (Rødsgaard, 1987: 76-80). Erhard Jakobsen meldte sig ud af Socialdemokratiet i november 1973 og påbegyndte indsamlingen af underskrifter til opstilling af CD (Dam, 1997: 160). Selv om han efter partistiftelsen erklærede at ville stemme med Socialdemokratiet (Jakobsen, 1975: 79), blev hans fravær fra et møde i Folketinget ikke desto mindre årsag til regeringens fald. Han løb tør for benzin på vej til en vigtig afstemning, så der måtte udskrives valg i december 1973 (Dam, 1997: 160). Jakobsens stærkt kritiske holdning til Socialdemokratiets politiske linje må ses som årsag til, at han valgte at danne et nyt parti (Jakobsen, 1975: 31-32, 63-66).

De Frie Demokrater

De seneste tre tilfælde af partisplittelser er sket inden for Fremskridtspartiet. Den første afskalning fra partiet skete tre måneder efter folketingsvalget i 1984, og hovedkræfterne bag splittelsen var MF Ole Maisted og partiets landsformand V.A. Jakobsen (Avisårbogen, 1986: 49; Dam, 1997: 174). Baggrunden var uenighed om partiets rolle i folketingssamarbejdet. De Frie Demokrater ønskede at støtte den siddende regering, mens Fremskridtspartiet under ledelse af Mogens Glistrup førte en mere kompromisløs politik. Ole Maisted valgte senere i valgperioden at indtræde i Venstres folketingsgruppe, og De Frie Demokrater er det eneste udbryderparti, der ikke deltog i efterfølgende valg (Dam, 1997: 174). Derfor er det sparsomt med materiale, der kan belyse splittelsesårsagerne mere indgående.

Trivselspartiet

I perioden op til 1990 kom det til konflikt mellem primært Pia Kjærsgaard og Mogens Glistrup. Hun ville samarbejde med de øvrige partier, mens han fortsat mente, at Fremskridtspartiet skulle stille ultimative krav og ikke bare indgå forlig. Samtidig ønskede Glistrup ikke at underordne sig Kjærsgaards kontrol, og partiets folketingsgruppe havde problemer med at stemme samlet (Bille, 1990: 65). Hovedbestyrelsen vedtog på den baggrund, at personer, der brød partidisciplinen, ikke kunne genopstilles til Folketinget. Det førte til, at Glistrup sammen med tre andre MF'ere dannede Trivselspartiet (Bille, 1990: 65, 1991: 39). Derpå blev Glistrup ekskluderet af Fremskridtspartiets folketingsgruppe. Trods striden om partilinjen i Folketinget var Glistrups ulyst til at lade sig styre af Kjærsgaard antagelig udslagsgivende. Det understøttes af, at hans position i partiet var voldsomt svækket siden Fremskridtspartiets grundlæggelse. Ved splittelsen havde han ingen lederposter – magten over partiet var gledet ham af hænde (Bille, 1989: 43; Dam, 1997: 171). Trivselspartiet opstillede i 1990 til Folketinget sammen med partiet Fælles Kurs, men kom ikke ind.

Dansk Folkeparti

I 1995 udrød der på ny strid i Fremskridtspartiet, centreret om Pia Kjærsgaard på den ene side og på den anden side blandt andre brødrene Kim og Tom Behnke. Hun havde trukket sig som politisk ordfører som følge af folketingsgruppens valg af Kim Behnke som gruppeformand i 1994. Gruppens flertal støttede Behnke-

fløjen, men hovedbestyrelsens flertal støttede Kjærsgaard (Bille, 1995: 52, 1996: 52). Striden kulminerede på et kaotisk landsmøde i 1995, hvor man blandt andet vedtog et mistillidsvotum til hovedbestyrelsen (Bille, 1996: 52). Dernæst stiftede Kjærsgaard og tre andre MF'ere Dansk Folkeparti (Bille, 1996: 53). Da Pia Kjærsgaard forud for splittelsen trak sig som politisk ordfører, skete det som led i en magtkamp. Allerede da syntes hun rangeret ud på et sidespor i folketingsgruppen. Ifølge hende selv var der også væsentlige politiske uenigheder, idet hun betegner Behnke-fløjen som ultraliberalistisk og ser sin egen fløj som socialt ansvarlig og forhandlingsvenlig (Kjærsgaard, 1998: 188). Den efterfølgende udvikling synes at have forstærket de politiske forskelle, men i de første par år efter splittelsen rejste Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti mange af de samme sager, ligesom deres programmer ikke var væsensforskellige (Dam, 1997: 168). Magtkampen ser derfor ud til at være den primære årsag til partisplittelsen.

Sammenfatning

I de fleste tilfælde var der forud for splittelsen væsentlig uenighed om partiets politiske linje. Det gælder splittelsespartierne De Uafhængige, Socialistisk Folkeparti, Fredspolitisk Folkeparti, Liberalt Centrum, Centrum-Demokraterne og De Frie Demokrater. I forhold til det mønster var udbryderne bag Venstresocialisterne kun en delvis undtagelse som følge af deres modstand mod Aksel Larsens dominans – kampen om partipolitikken var stadig afgørende. En mere oplagt undtagelse er Fremskridtspartiet, hvor der i to omgange udspillede sig kampe om magten og om poster i partiet, hvilket førte til dannelsen af henholdsvis Trivselspartiet og Dansk Folkeparti. Fremskridtspartiet er et eksempel på et højrepopulistisk parti, der adskiller sig fra de øvrige partier, der har oplevet partisplittelser. De øvrige partier omfatter således dels de fire gamle partier i det danske politiske system, dels DKP og Socialistisk Folkeparti med en tilsvarende entydig placering på den traditionelle højre-venstre skala. I modsætning hertil afspejler Fremskridtspartiet på mange måder de fundamentale ændringer i det danske partisystem, der fandt sted fra og med valget i 1973. Enkeltpersoner og populisme har fra begyndelsen overskygget mere traditionelle politiske spørgsmål i dette parti. En relevant problemstilling for en landekomparativ undersøgelse kunne være, om splittelser i nye, højrepopulistiske partier generelt drejer sig mere om magt end splittelser i mere etablerede partier.

Der tegner sig tillige et interessant mønster med hensyn til hvilken type uenighed, der har været på spil. Enten gælder utilfredsheden, at moderpartiet er for kompromis- og midtsøgende (De Uafhængige, Fredspolitisk Folkeparti, Venstresocialisterne og Trivselspartiet). Eller utilfredsheden ytres som krav om en samarbejdende linje i forhold til de øvrige partier i Folketinget (Socialistisk Folkeparti, Liberalt Centrum, Centrum-Demokraterne, De Frie Demokrater og Dansk Folkeparti). Selv om udbryderpartierne altså deler sig i to modsatrettede grupper, er det et gennemgående træk, at uenigheden relaterer sig til partiets position i folketings-samarbejdet. Denne konstatering fører naturligt videre til overvejelser om, i hvor høj grad begivenheder i parlamentsarenaen (jf. figur 1) har haft afgørende betydning for partisplittelserne.

Folketingssamarbejdets betydning

Hvad den parlamentariske arena angår, skal man hæfte sig ved, at mange af udbryderpolitikerne havde direkte betydning for det politiske flertal i Folketings-salen. Ser man på Folketingets sammensætning ved partisplittelserne, viser det sig, at de få MF'ere, splittelserne involverede, ofte havde stor betydning. Netop det var en væsentlig faktor i forbindelse med partisplittelserne. Liberalt Centrum stiftedes af to Venstre-MF'ere, der gik imod partilinjens og gav støtte til den daværende socialdemokratiske regering, som dermed undgik at komme i mindretal og udskrive valg (Dam, 1997: 189; Kaarsted, 1992: 291-296). For Venstresocialisterne var udgangssituationen den modsatte, idet de seks SF-udbrydere bag partiet forinden bragte en socialdemokratisk ledet regering til fald (Dam, 1997: 227). Det samme gælder CD's stifter, Erhard Jakobsen, der var i besiddelse af den stemme, der væltede regeringen og førte til valg.

Ved dannelsen af partiet De Frie Demokrater stod spørgsmålet om, hvorvidt Fremskridtspartiet skulle støtte den borgerlige firkløverregering også centralt. Efter valget i 1984 havde regeringen ganske vist flertal sammen med det Radikale Venstre og tre nordatlantiske mandater, men det flertal var så skrøbeligt, at Ole Maisteds erklæring om ikke at ville være med til at vælte regeringen havde parlamentarisk betydning (Avisårbogen, 1986: 50). Endelig fik også Glistrups modvilje mod at følge partilinjens forud for stiftelsen af Trivselspartiet parlamentarisk betydning. I flere sager valgte han at bryde med partisammenholdet i afstemningerne, hvilket blandt andet betød, at et forslag i forbindelse med finansloven måtte opgives af den borgerlige regering, da Glistrups stemme var udslagsgivende (Bille, 1990: 65).

Dannelsen af SF og Dansk Folkeparti, derimod, havde ikke så dramatiske parlamentariske følger, da de brød med moderpartier, der ikke var afgørende for regeringens fortsættelse. Da DKP sprængtes i SF og DKP, var der en flertalsregering uden om DKP. Tilsvarende dannedes Dansk Folkeparti på et tidspunkt, hvor Fremskridtspartiet ikke indgik i den socialdemokratiske regerings parlamentariske grundlag (Dam, 1997: 53). Alligevel har selv disse to partistiftelser et fællestræk, der knytter sig til partiets position i parlamentssamarbejdet. Ved dannelsen af SF tyder noget på, at et ønske om deltagelse i regeringssamarbejde spillede ind, idet Aksel Larsen stod for en mere samarbejdsvenlig linje end det øvrige DKP. Senere, i 1966-1967, kom det som bekendt til "Det røde kabinet", og i den forbindelse arbejdede Larsen for, at SF skulle deltage i regeringen, hvilket sandsynligvis havde givet ham en regeringspost. Også i relation til stiftelsen af Dansk Folkeparti kan ønsket om deltagelse i regeringen eller i hvert fald i dens parlamentariske grundlag have spillet ind. De øvrige partier anså ikke Fremskridtspartiet for at være en seriøs samarbejdspartner, og Pia Kjærsgaard angiver selv, at hun forsøgte at gøre Fremskridtspartiet mere kompromissøgende (Kjærsgaard, 1998: 210-213). Derfor må parlamentarisk-taktiske overvejelser også tillægges en vis betydning i denne splittelse. Tilbage står De Uafhængige og Fredspolitisk Folkeparti, hvor ingen MF'ere fra moderpartierne deltog i stiftelsen af de to nye partier. Partisplittelserne havde ikke her en umiddelbar sammenhæng med udslagsgivende afstemninger i Folketinget.

Sammenfattende havde adskillige partisplittelser det til fælles, at de påbegyndtes af MF'ere, der udgjorde "tungen på vægtskålen" i Folketinget, hvorved deres brud med partilinjen blev afgørende for Folketingets beslutninger og indvirkede på regeringens fortsatte eksistens. Yderligere to splittelser havde undertoner af parlamentariske motiver, i hvert fald når man anskuer forløbet på lidt længere sigt. Det tyder på en tæt sammenhæng mellem MF'eres afvigelse fra partilinjen ved væsentlige afstemninger, sanktioner over for dette fra partiets side og dannelse af nye splittelsesparter. På grund af den stærke norm om partisammenhold under Folketingets afstemninger, vil det enkelte folketingsmedlem, der er uenig med partilinjen, ofte ikke have mulighed for at påvirke udfaldet af folketingsafstemninger i den ønskede retning uden at blive mødt med sanktioner fra partiets side (Damgaard, 1973; Svensson, 1982; Skjæveland, 1997). Samtidig er det sandsynligt, at partierne vil opfatte afvigelser fra partilinjen, der kan vippe Folketingets flertal som særligt alvorlige, idet flertallet i partiet så ikke får gennemført dets ønskede politik. En skærpene omstændighed er det formentlig, hvis afvigelsen fører til regeringens fald eller fortsatte beståen og dermed får langsigtede følger både for partiets politik og for partimedlemmernes udsigt til at beholde eller erhverve regeringsposter og attraktive poster i Folketinget. Desuden er der som regel stor offentlig interesse for sådanne brud med partilinjen, og partiet står således også udadtil i en vanskelig situation.⁴

En MF'er, der er uenig med sit partis politik på væsentlige områder, står følgelig i en ganske kompliceret situation, navnlig når der er mulighed for at påvirke Folketingets vedtagelser og regeringens sammensætning. Den pågældende vil stå i et dilemma mellem på den ene side at opnå væsentlig indflydelse på den offentlige politik samt personlig politisk synlighed og på den anden side at skulle leve med de negative sanktioner mod sig selv. Brud med partidisciplinen vil ofte svække den pågældende politiker, og den yderste konsekvens kan blive eksklusion fra partiet. Kombination af udsigten til at kunne vippe Folketingets flertal over for en stærk norm om partisammenhold ser ud til at have været et afgørende aspekt ved adskillige partisplittelser. I forlængelse heraf ville det være interessant at afdække, om der generelt finder flere sprængninger af partier sted i lande med en stærk norm om partisammenhold ved afstemninger i parlamentet.

Vælgerhensynets rolle

For at belyse vælgerarenaens mulige betydning kan opmærksomheden i første omgang rettes mod udbryderpolitikernes udsigt til at kunne blive valgt ind i Folketinget ved at forblive i deres gamle parti. Der er flere tilfælde, hvor de involverede i dannelsen af et nyt parti forinden blev ekskluderet fra deres gamle parti. Forud for dannelsen af SF blev Aksel Larsen ekskluderet fra DKP, da han nægtede at følge kongressens vedtagelser, ligesom stifterne af Liberalt Centrum blev ekskluderet af Venstre efter at have hjulpet den socialdemokratiske regering til at blive siddende (Dam, 1997: 189). Også stifterne af VS, som i Folketinget stemte mod partilinjen, blev nægtet genopstilling af deres gamle parti. Noget tilsvarende gør sig gældende i forbindelse med Trivselspartiet, idet Fremskridtspartiets landsmøde ikke ville garantere Glistrup genopstilling, da han ikke ville love at være

loyal over for partilinjens (Bille, 1991: 39). I forbindelse med De Uafhængige spillede spørgsmålet om opstilling også ind. Kræfterne bag partiet søgte i første omgang at få opstillet grundlovsmodstandere fra Venstre og Konservative, og først da dette nægtedes, opstilledes et selvstændigt parti (Eriksen, 1978: 84-102).

Med forbehold over for Fredspolitisk Folkeparti, hvor kildematerialet ikke kan belyse emnet, gælder det for nogle partistiftere – dvs. for CD's, De Frie Demokraters og Dansk Folkepartis vedkommende – at de tilsyneladende kunne have stillet op for henholdsvis Socialdemokratiet og Fremskridtspartiet. Men tilbage står en gruppe på fem splittelsesbaserede partier, hvor der var usikkerhed om muligheden for opstilling for det gamle parti. Det tyder på, at denne faktor spiller en vis rolle i splittelserne, da det i øvrigt er sjældent, at folketingsmedlemmer nægtes genopstilling. Den manglende mulighed for genopstilling kan dog ikke ses isoleret fra de begivenheder, der førte frem til eksklusionerne. Udbryderne var antagelig vidende om risikoen for eksklusion og kunne have forhindret dette udfald ved for eksempel at undlade at stemme imod partilinjens. Problematikken omkring genopstilling må derfor ses som et aspekt af ovennævnte sammenhæng mellem normen om partisammenhold, sanktioner over for brud på partilinjens og dannelsen af nye partier.

Det er også relevant at se på udbrydernes bedømmelse af, om et nyt parti vil kunne få tilstrækkelig vælgerstøtte til at opnå folketingsrepræsentation som en faktor af potentiel betydning for splittelse. En første indikation på denne faktor er, om moderpartierne oplevede faldende vælgertilslutning, da det kunne tolkes som "rum" for et nyt parti. Således kan de vælgere, der har forladt det gamle parti betragtes som i hvert fald potentielle vælgere for et nyt parti, der placerer sig anderledes end det gamle. Spørgsmålet kan belyses ved at sammenholde moderpartiets stemmeandel ved forrige valg med vælgertilslutningen, umiddelbart før beslutningen om brud formodes at være truffet.⁵ Vælgertilslutning før splittelsen bygger på Gallups politiske indeks, og da Gallup ikke foretog månedlige opgørelser i perioden indtil 1957 inddrages De Uafhængige ikke (Larsen, 1978: Bilag 1: 3).

Tabel 2 viser, at der for Liberalt Centrum og Trivselspartiets vedkommende var fremgang i vælgertilslutningen til moderpartiet, mens SF's moderparti havde en lille nedgang. For Fredspolitisk Folkeparti, Venstresocialisterne, Centrum-Demokraterne, De Frie Demokrater og Dansk Folkeparti skete der ligefrem markante fald – 25 pct. eller derover – i vælgertilslutningen til moderpartiet. I de tilfælde virker det plausibelt, at aktørerne bag splittelsen også havde den faldende vælgertilslutning til moderpartiet i tankerne, da de besluttede at danne et nyt parti.

Ud over den generelle dynamik i partiernes stemmeandele anfører Junko Kato på grundlag af sin analyse af japanske partisplittelser, at politikere med stor personlig vælgertilslutning er mere tilbøjelige til at sprænge deres parti, fordi deres genvalg er mindre partiafhængigt (Kato, 1998: 862). Om politikere er mere afhængige af deres parti eller personlig gennemslagskraft hænger naturligvis sammen med parti- og valgsystemet. Men selv i en dansk kontekst højnes chancerne for øjeblikkelig vælgertilslutning til et nyt parti, hvis udbrydergruppen tæller karismatiske stemmeslugere. Det gælder de her undersøgte partisplittelser, at de typisk blev iværksat af politikere, der allerede havde et højt antal personlige stemmer. Således indkasserede Aksel Larsen det højeste antal personlige stemmer i

Tabel 2. Moderpartiernes andel af stemmer og ændring heri

Moderparti	sidste valg	før splittelse *	ændring**
Danmarks Komm. Parti	1957: 3,1	oktober 1958: 2,9	-6
Det Radikale Venstre	1960: 5,8	august 1963: 4,0	-31
Venstre	1964: 20,8	februar 1965: 21,6	+4
Socialistisk Folkeparti	1966: 10,9	november 1967: 6,4	-41
Socialdemokratiet	1971: 37,3	oktober 1973: 28,1	-25
Fremskridtspartiet	1984: 3,6	marts 1984: 2,4	-33
Fremskridtspartiet	1988: 9	oktober 1990: 10,9	+21
Fremskridtspartiet	1994: 6,4	september 1995: 4,2	-34

Kilder: Avisårbogen (1986: 234, 1992: 160, 1997: 156); Folketinget (1999); Larsen (1978: Bilag 1: 5-17); Tågholt (1994: 30-31).

Noter: * procentandel, der peger på partiet ved spørgsmålet: "Hvilket parti ville De stemme på, hvis der var folketingsvalg i morgen?"

**procentændring i vælgertilslutning mellem sidste valg og opinionsundersøgelsen umiddelbart før splittelsen.

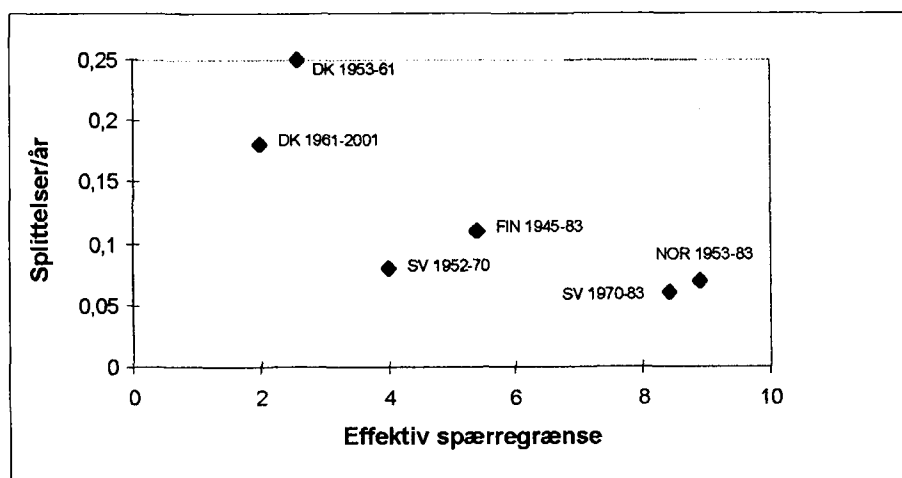
DKP før splittelsen, mens Erhard Jakobsen, Mogens Glistrup og Pia Kjærsgaard besad de næsthøjeste stemmetal i deres parti forud for dannelsen af henholdsvis CD, Trivselspartiet og Dansk Folkeparti. En af stifterne af VS havde det tredjehøjeste personlige stemmetal i SF, og Ole Maisted havde forud for dannelsen af De Frie Demokrater det fjerdehøjeste vælgertal i Fremskridtspartiet (Danmarks Statistik, 1951: 108-141, 1954: 109-138, 1957: 109-165, 1961: 115-152, 1965: 127-172, 1967: 161-207, 1972: 208-258, 1984: 143-216, 1989: 29-95, 1995: 100-164).

En tredje indikation af, at vælgerhensyn spiller ind ved partisplittelse findes i det faktum, at der ikke fandt nogen partisplittelser sted i årene 1973-1981 samt fra 1998 til i dag – perioder, hvor antallet af partier i Folketinget har været højt: 10 eller flere partier. Det kan tages som tegn på, at potentielle oprørere inden for partierne vurderer muligheden for, at et nyt parti kan opnå folketingsrepræsentation. Alt andet lige må det være mindre sandsynligt, jo flere partier, der i forvejen er repræsenteret. Endelig kan man ved at inddrage flere lande undersøge, om de formelle institutioner, der regulerer muligheden for at blive indvalgt i parlamentet – altså spærregrænsen – har betydning for partisystemet. Hvis vælgerhensyn er afgørende, må det forventes, at der sker flere splittelser i lande, hvor det er lettere at komme over spærregrænsen. Figur 2 viser Danmarks placering med hensyn til splittelsesfrekvensen sammenholdt med mønstret for Norge, Sverige og Finland, hvis politiske systemer minder om Danmarks. Figuren demonstrerer den såkaldt effektive spærregrænse, der er afgørende for, hvor stor en andel af stemmerne, der skal opnås for, at et parti repræsenteres i parlamentet⁶ (Lijphart, 1994: 25-30).

Figurens oplysninger om antal partisplittelser bygger for Norges, Sveriges og Finlands vedkommende på en komparativ undersøgelse af partier i Europa (McHale, 1983). Vincent McHale specificerer ikke sit udvælgelseskriterium nærmere, men figuren her medtager ikke partier, hvor moderpartiet ikke var repræsenteret i parlamentet på splittelsestidspunktet. Figurens data dækker de øvrige skandinaviske

lande indtil 1983. Periodernes start afgøres af den seneste ændring af spærregrensen før 1953. I Danmark og Sverige er den effektive spærregrense ændret mellem 1953 og 1983, hvorfor de er inddelt i to perioder (Lijphart, 1994: 22, 31, 35). Perioderne er således ikke lige lange, hvorfor det angives, hvor mange splittelser, der er sket pr. år. Trods det lave antal cases kan der spores en sammenhæng mellem den effektive spærregrense og antallet af splittelser, hvor Danmark skiller sig ud med en lav spærregrense og et højt antal splittelser. Det tyder på, at reglerne for partiers indvalg til parlamentet har betydning sådan, at lande med en høj spærregrense antagelig heri har en barriere, der reducerer antallet af splittelser.⁷ *Summa summarum* tyder meget på en større sandsynlighed for, at partistridigheder fører til en decideret partisplittelse, når udbryderne bedømmer det som realistisk, at et nyt parti vil have chance for at blive repræsenteret i parlamentet.

Figur 2. Sammenhæng mellem effektiv spærregrense og partisplittelser/år

Kilder: Lijphart (1994: 22, 31, 35); McHale (1983); Dam (1997: 230).

Umiddelbart er det måske ikke overraskende, at politikere medtænker muligheden for at opnå valg, før de vælger at bryde med deres gamle parti og påtage sig det besvær, der er forbundet med at starte et nyt parti. Dog er det bemærkelsesværdigt, at splittelsesparterne her adskiller sig fra andre partier stiftet enten af kræfter uden for partierne eller ved splittelser i partier uden parlamentarisk repræsentation. Blandt dem findes der talrige eksempler på partier, der udefra set næppe ville have kunnet opnå folketingsrepræsentation.⁸

Forskellige motivers og arenaers betydning

Artiklen tegner et billede af politikere, der vejer forskellige hensyn op mod hinanden, og træffer den beslutning, som giver dem den bedste mulighed for at nå deres mål. Hvad angår de grundlæggende motiver bag splittelserne, tyder materialet på, at politiske uenigheder er en afgørende ingrediens, idet de dominerede hovedpar-

ten af splittelserne. Samtidig er der eksempler på, at magtkampe har spillet en central rolle, ikke mindst inden for Fremskridtspartiet. Det giver anledning til at overveje, om baggrunden herfor skal findes i fremkomsten af en ny type højrepopulistiske partier, hvor personspørgsmål måske er mere afgørende end i de traditionelle partier.

Analysen af parlamentsforhold og vælgerhensyn føjede flere væsentlige facetter til billedet og videreudviklede dermed den første, introducerende analyse af splittelserne i partiinternt perspektiv. Den tredelte arenabetragtning var derfor velegnet til at indkredse såvel de særlige som generelle omstændigheder af betydning for, at uenighed i et parti i de analyserede tilfælde endte med splittelse. Interessant er for det første, at sandsynligheden for, at uenighed fører til splittelse i partier med folketingsrepræsentation, ser ud til at øges, hvis det vurderes, at der er mulighed for at opnå valg til Folketinget for et nyt parti. Dette stemmer overens med såvel et perspektiv, der ser politikere som optagede af poster, og et perspektiv, der ser politikere som drevet af ønsket om at påvirke den offentlige politik. I begge tilfælde vil opnåelse af valg til parlamentet være det afgørende middel for den rationelle politiker til at nå sine mål.

Herudover er det påfaldende, at der i mange tilfælde var en konkret parlamentarisk anledning til splittelsen. Således har udbrydere i fire partier været i den situation, at de fik betydning for regeringens parlamentariske grundlag og ved at bryde med partilinen direkte kunne påvirke Folketingets flertal. Uenighed om partiets politik i forhold til de øvrige partier i Folketinget udgjorde tillige en væsentlig faktor ved de øvrige partisplittelser. På grund af de trods alt få cases, der udgør artiklens undersøgelsespopulation, må analysens resultater nødvendigvis betragtes som foreløbige. Iagttagelserne kan forhåbentlig inspirere mere omfattende analyser af emnet, for eksempel med henblik på at afklare, om vælgerhensyn og parlamentsforhold spiller en tilsvarende rolle ved partisplittelser i andre lande.

Det kan tilføjes, at de forskellige arenaer hænger tættere sammen, end figur 1 ovenfor umiddelbart giver indtryk af. Manglende mulighed for at stille op til Folketinget – altså genvalgsproblematikken – er ofte en konsekvens af begivenheder i parlamentsarenaen, ligesom uenigheder i partiarenaen typisk har sammenhæng med begivenheder på parlamentsniveau. Den fremtidige analytiske værdi af arenaperspektivet er derfor betinget af, at relationerne mellem arenaerne specificeres nøjere. Analysen giver ikke et komplet, generelt billede af betydningen af de forskellige hensyn. Det skyldes artiklens problemstilling, som jo drejer sig om de tilfælde, hvor politikerne drager den yderste konsekvens af uenigheder og danner et nyt parti. Skulle sammenhængen mellem arenaerne belyses udtømmende, skulle man endvidere se på situationer, hvor konflikter ikke førte til sprængning af partiet, for eksempel de tilfælde, hvor oprøreren valgte at blive løsgænger i Folketinget.

På spørgsmålet om, hvorfor Danmark har flere partisplittelser end andre lande, kan der svares ved at henvise til to forhold af betydning. Dels den lave effektive spærregrense, som så at sige løbende må friste rebelske MF'ere, dels – paradoksalt nok – den stærke norm om partisammenhold. Politikere med et stærkt ønske om at gå enegang i bestemte sager, tvinges antagelig oftere ud i radikale conse-

kvenser i Danmark end i lande som USA, hvor brud med partilinjen i højere grad tolereres. En nærmere belysning af disse sammenhænge kunne være endnu et oplagt emne for en komparativ analyse. Det relativt høje antal partisplittelser i Danmark og bevidstheden om splittelsesscenarier sætter antagelig sit præg på selv hverdagens politik herhjemme. Artiklens eksempler på splittelser relaterede sig mere eller mindre til partiets position i folketingssamarbejdet. Særligt i forbindelse med partiers valg af strategi for samarbejde med andre partier eller regeringsdeltagelse er det derfor sandsynligt, at risikoen for at dele af partiet vil sige fra og danne et nyt parti spiller en rolle. Uanset at splittelser af partier er sjældne, har de alligevel relevans i såvel praktisk politik som politologisk parlamentsforskning. Risikoen for splittelse udgør en overset variabel i analysen af andre forhold i det politiske system. Ikke mindst har de gennemgåede partisplittelser spillet en markant, selvstændig rolle i dansk politik. De har været årsag til, at nogle har måttet se deres politiske karriere slutte brat, mens andre har fået en flyvende start som partigrundlæggere. De har forårsaget, at moderpartier har mistet væsentlig politisk indflydelse og ligefrem, at regeringer er blevet væltet.

Noter

1. Artiklens forfattere skylder Erik Damgaard, Asbjørn Sonne Nørgaard og Asbjørn Skjæveland tak for nyttige kommentarer
2. Det sker dog, at partier, der har indsamlet det nødvendige antal underskrifter opnår et meget lavt stemmeantal. Se note 5.
3. Identifikation af mulige cases er sket ud fra en fortegnelse over samtlige partier, der har været repræsenteret i Folketinget (Dam, 1997). Herudover er forskellige partihistoriske bøger og generelle beskrivelser af dansk politik gennemgået med henblik på splittelser, hvor der ikke har været folketingsmedlemmer involveret.
4. Disse sammenhænge underbygges blandt andet af en undersøgelse, der viser, at engelske politikere netop opfatter partilinjebrud, der har betydning for regeringens fald eller beståen eller er synlige for offentligheden, som særligt alvorlige (Crowe, 1983: 914).
5. Her fokuseres på det relative frem for det absolutte fald i vælgertilslutning, da dette vurderes at være den bedste indikator af, hvor udbredt utilfredsheden med partiet er og dermed også af, hvor stor sandsynligheden er for at kunne tiltrække vælgere til et nyt parti.
6. Den effektive spærregrense kan beskrives som gennemsnittet af den stemmeandel, der under de mest favorable betingelser er tilstrækkeligt til at opnå repræsentation, og den stemmeandel, der under de mest ufavorable betingelser betyder, at der ikke opnås repræsentation (Lijphart, 1994: 25-30).
7. I forbindelse med den landekomparative analyse kan det naturligvis ikke afvises, at andre faktorer kan have betydning for splittelser i de forskellige lande, ligesom det lave antal cases betyder, at konklusionen må tages med et vist forbehold.
8. Som eksempler kan nævnes Marxistisk-Leninistisk Parti, Internationalen-Socialistisk Arbejderparti og Det Humanistiske Parti, som aldrig har opnået mere end et par promille af de afgivne stemmer, men som alligevel har opstillet gentagne gange (Danmarks Statistik, 1990: 32).

Litteratur

Avisårbogen (1986, 1992, 1997). København: Pressehistorisk Selskab.

- Baker, David, Andrew Gamble and Steve Ludlam (1993). "1846...1906...1996?. Conservative Splits and European Integration", *The Political Quarterly*, Vol. 64, No. 4, pp. 420-434.
- Bille, Lars (1974). *S-SF. Kilder til belysning af forholdet mellem Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti 1959-1973*, København: Gyldendal, Nordisk Forlag.
- Bille, Lars (1989, 1990, 1991, 1995, 1996). "Politisk Kronik", *Økonomi og Politik*.
- Christensen, Henny (1999). "Et Parti i Opløsning", *Aktuelt*, 13.10.
- Cox, Gary W. and Francis Rosenbluth (1994). "Anatomy of a Split: the Liberal Democrats of Japan", *Electoral Studies*, Vol. 14, No. 4, pp. 355-376.
- Crowe, Edward (1983). "Consensus and Structure in Legislative Norms: Party Discipline in the House of Commons", *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 11, No. 2, pp. 1611-1683.
- Dam, Poul (1997). *Hvem var minister. Dansk Politik gennem snart 150 år*, Ringkjøbing: Forlaget Aros.
- Damgaard, Erik (1973). "Party Coalitions in Danish Law-making 1953-70". *European Journal of Political Research*, Vol. 1, No. 1, pp. 35-66.
- Damgaard, Erik (1995). "How Parties Control Committee Members", pp. 308-325 in Herbert Döring (ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, New York: St. Martin's Press.
- Danmarks Statistik (1951, 1954, 1957, 1961, 1965, 1967, 1972, 1984, 1989, 1990, 1995). *Statistiske meddelelser*, København: Danmarks Statistik.
- Diderichsen, Børge (1965a). "Et handlekraftigt liberalt centrum", *Liberal Debat*, 5. årgang, nr. 4, p. 2.
- Diderichsen, Børge (1965b). "Et nyt liberalt parti", *Liberal Debat*, 5. årgang, nr. 9, pp. 2-3.
- Eriksen, Hanne (1978). *Partiet De Uafhængige 1953-1960*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Folketinget (1999). www.folketinget.dk/Baggrund/00000044/00366176.htm, den 20.12.
- Folketinget (2001). www.folketinget.dk/baggrund/00000037/00232427.htm, 27.08.
- Jensen, Torben K. (2000) "Party Cohesion and Cooperation Across Party Lines in Nordic Parliamentary Parties", pp. 210-236 in Peter Esaiasson and Knut Heidar (eds.), *Beyond Westminster and Congress: the Nordic Experience*, Ohio: Ohio State University Press.
- Jakobsen, Erhard (1975). *Et opgør*, København: SV Press.
- Kaarsted, Tage (1992). *De danske ministerier 1953-1972*, København: PFA Pension.
- Kato, Junko (1998). "When the Party Breaks Up: Exit and Voice Among Japanese Legislators", *American Political Science Review*, Vol. 92, No. 4, pp. 857-870.
- Kjærsgaard, Pia (1998). *– men udsigten er god ... Midtvejsrindringer*, Viborg: Peter Asschenfeldts nye Forlag A/S.
- Kragh, Jens (1976). *Oprud på venstrefløjens 1956-1960*, København: SP Forlag.
- Larsen, Dan (1978). *Partiernes bevægelser i Gallups politiske indeks*. Århus: Institut for Presseforskning.
- Lijphart, Arend (1994). *Electoral Systems and Party Systems – A Study of Twenty-seven Democracies, 1945-1990*, Oxford: Oxford University Press.
- Lund, Henning (1977). *Udviklingen i Danmarks Kommunistiske Parti 1956-58. Et studie i partisplittelse*, Kongerslev: GMT.
- Mader, Erik (1979). *SF under "det røde kabinet" 1966-1968*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- March, James G. and Johan P. Olsen (1984). "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *American Political Science Review*, Vol. 78, No. 3, pp. 734-749.
- Mayhew, David (1974). *Congress: The Electoral Connection*, New Haven, CT: Yale University Press.
- McHale, Vincent E. (1983). *Political Parties of Europe*, London: Greenwood Press.
- Mueller, Dennis (1979). *Public Choice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, Peter N. (1985). *Fredspolitisk Folkeparti. Et pacifistisk forsøg på opnåelse af folketingsrepræsentation*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Pedersen, Mogens (1982). "Towards a New Typology of Party Lifespans and Minor Parties", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 5, No. 1, pp. 1-16.
- Rubin, Edward L. (1991). "Beyond Public Choice: Comprehensive Rationality in the Writing and Reading of Statutes", *New York University Law Review*, Vol. 66, No. 1, pp. 1-64.

- Rødsgaard, Solveig (1987). *Erhard Jakobsen – en politiker i centrum*, Odense: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press
- Sjöblom, Gunnar (1968). *Party Strategies in a Multiparty System*, Lund: Studentlitteratur.
- Skjæveland, Asbjørn (1997). *Ydre Partisamstemmighed i Folketinget*, Specialeafhandling, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Strøm, Kaare (1997). "Rules, Reasons and Routines – Legislative Roles in Parliamentary Democracies", *Legislative Studies*, Vol. 3, No. 1, pp. 155-174.
- Svensson, Palle (1982). "Party Cohesion in the Danish Parliament during the 1970s", *Scandinavian Political Science*, Vol. 5, No. 1, pp. 17-42.
- Tsebelis, George (1990). *Nested Games. Rational Choice in Comparative Politics*, Berkeley: University of California Press.
- Tågholt, Knud (1994). *Hvem var minister. Dansk politik gennem mere end 100 år*, anden udgave ved Paul Dam, Århus: Forlaget Aros.
- Worre, Torben (1970). "Partigrupperne i Folketinget. Et magtcentrum i det danske politiske system", *Økonomi og Politik*, 44. årgang, nr. 2, pp. 143-188.